

BARQAROR MOLIYAVIY MAHSULOTLAR: RIVOJLANISH
IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Nosirov Suxrobjon Nodirjon o'g'li

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

Moliya va kredit kafedrasida o'qituvchisi

Gmail: nosirov_n@nuu.uz

Orcid: 0009-0008-7136-4385

Annotatsiya: Ushbu maqolada barqaror moliyaviy mahsulotlarning mohiyati, ularning jahon va O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni, afzalliklari va muammolari tahlil qilinadi. Barqaror moliya atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy barqarorlik va shaffof boshqaruvni rag'batlantirishga qaratilgan. Maqolada yashil obligatsiyalar, ijtimoiy obligatsiyalar, barqaror kreditlar va mas'uliyatli investitsiyalar kabi asosiy barqaror moliyaviy mahsulotlar tahlil qilinadi. O'zbekistonda ushbu moliyaviy mahsulotlarni rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Barqaror moliya, ESG, yashil obligatsiyalar, ijtimoiy obligatsiyalar, barqaror kreditlar, mas'uliyatli investitsiyalar, O'zbekiston moliya bozori, ekologik barqarorlik, iqtisodiy rivojlanish.

Tadqiqotning ahamiyati

Barqaror moliya zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylanib, atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy barqarorlik va shaffof boshqaruvni rag'batlantirishga qaratilgan. Dunyo bo'ylab ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillariga asoslangan investitsiyalar hajmi 2023-yilda \$30 trilliondan oshgani qayd etilgan. Bu jarayonda barqaror moliyaviy mahsulotlar muhim rol o'ynab, kapitalni mas'uliyatli investitsiyalar yo'nalishiga jalb qilish imkonini bermogda. Ushbu tezisda barqaror moliyaviy mahsulotlarning mohiyati, rivojlanish imkoniyatlari va istiqbollari haqida so'z yuritiladi. Barqaror moliya iqtisodiy o'sishni ekologik va ijtimoiy mas'uliyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiluvchi moliyaviy vositalarni anglatadi. Uning asosiy maqsadlari:

- Ekologik zararlarni kamaytirish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirish;
- Ijtimoiy inklyuziyani oshirish va ijtimoiy mas'uliyatli investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash;
- Korporativ boshqaruvni takomillashtirish va shaffoflikni oshirish.

Barqaror moliyaviy mahsulotlarning asosiy turlari:

1. **Yashil obligatsiyalar** – ekologik loyihalarni moliyalashtirish uchun chiqariladigan qimmatli qog'ozlar.
2. **Ijtimoiy obligatsiyalar** – ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy infratuzilmaga yo'naltirilgan investitsiyalar.
3. **Barqaror kreditlar** – ESG tamoyillariga asoslangan kreditlash tizimi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

4. **Mas’uliyatli investitsiyalar** – korxonalarining ekologik va ijtimoiy mas’uliyatini hisobga oluvchi sarmoyalar.

5. **Innovatsion moliyaviy mahsulotlar** – raqamli moliyaviy texnologiyalar orqali barqaror investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash.

1-jadval. Barqaror moliyaviy mahsulotlarning afzalliklari

	Afzalliklari	Tavsifi
1	Uzoq muddatli barqaror daromad va investitsiyaning ishonchliligi	Barqaror moliyaviy mahsulotlar uzoq muddatli foyda keltirishi va investorlar uchun xavfsizlikni ta'minlashi.
2	Atrof-muhit muhofazasiga hissa	ESG investitsiyalari ekologik muhitni yaxshilashga va iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashga xizmat qiladi.
3	Investorlar va iste'molchilarning ishonchini oshirish	Barqaror moliyaviy mahsulotlar kompaniyalar uchun yuqori ishonch darajasini ta'minlaydi va investorlarga ijobiy ta'sir qiladi.
4	Xalqaro moliyaviy talab va me'yorlarga mos kelish	Moliyaviy bozorlarning global talablariga mos kelish ESG mezonlariga asoslangan investitsiyalarni rivojlantirish imkonini beradi.
5	Yashil texnologiyalarning rivojlanishiga hissa qo'shish	Barqaror moliyalashtirish yashil texnologiyalarni rivojlantirishga va ularning bozor ulushini oshirishga xizmat qiladi.
6	Korxonalar uchun ESG mezonlariga asoslangan biznes modelni yaratish imkoniyati	ESG tamoyillariga asoslangan biznes modellari korxonalar uchun samarali boshqaruv va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlaydi.

Barqaror moliyaviy mahsulotlarning muammolari va ularning yechimlari.

1. ESG mezonlari bo'yicha yetarli darajadagi standartlarning yo'qligi. ESG mezonlari bo'yicha jahon bo'ylab turli standartlar mavjud bo'lsa-da, ko'pgina davlatlarda, jumladan O'zbekistonda, ushbu tamoyillarni aniq belgilaydigan va ularni nazorat qiluvchi qonunchilik bazasi hali to'liq shakllanmagan.

2. Yashil loyihalar uchun boshlang'ich xarajatlarning yuqoriligi. Ekologik toza energiya manbalarini rivojlantirish yoki ijtimoiy mas'uliyatli loyihalarni amalga oshirish odatda katta miqdordagi dastlabki investitsiyalarni talab qiladi. Masalan, quyosh panellari yoki shamol energetikasi stansiyalarini barpo etish an'anaviy energiya manbalariga qaraganda qimmatga tushishi mumkin. Bu esa kichik va o'rta bizneslar uchun moliyaviy qiyinchiliklar tug'diradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Bunday loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun davlat subsidiyalari va xalqaro moliyalashtirish mexanizmlari zarur.

3.Greenwashing (soxta barqarorlik) xavfi. Greenwashing – kompaniyalarning o'z mahsulotlari yoki xizmatlarini ekologik toza yoki ijtimoiy mas'uliyatli sifatida ko'rsatish orqali iste'molchilarni yoki investorlarni chalg'itish amaliyotidir.

4. Ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlash bilan bog'liq muammolar. ESG investitsiyalarining samaradorligi va ishonchliligi ma'lumotlarning ochiqligi va ishonchliligiga bog'liq. Ammo hozirgi paytda kompaniyalarning ESG bo'yicha hisobotlari aniq mezonlarga asoslanmagan yoki yetarlicha shaffof emas.

5. Raqamli moliyaviy texnologiyalarning ESG bozoriga integratsiyasidagi murakkabliklar. Raqamli texnologiyalar, jumladan blokcheyn va sun'iy intellekt, ESG investitsiyalarini yanada samarali qilish uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, blokcheyn texnologiyasi orqali ESG loyihalarining shaffofligini oshirish mumkin. Biroq, ushbu texnologiyalarni ESG bozoriga to'liq integratsiya qilish murakkab jarayondir va u katta sarmoyalar, yangi qonunchilik talablari va infratuzilma modernizatsiyasini talab qiladi. Shu sababli, ESG moliyaviy mahsulotlari bilan bog'liq raqamli yechimlarni yaratish va joriy qilish sekin kechmoqda.

Yechimlari:

ESG mezonlari bo'yicha standartlarni ishlab chiqish. Hukumat va moliya institutlari ESG standartlarini ishlab chiqish va qonunchilik bazasini shakllantirishlari lozim. Xalqaro tajribalardan foydalanish va xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlik qilish ESG bo'yicha aniq talablarni joriy etishga yordam beradi. Korxonalar uchun ESG mezonlariga asoslangan hisobotlarni yuritish majburiyatini joriy qilish zarur. Yashil loyihalar uchun moliyaviy ko'makni kengaytirish.Yashil obligatsiyalar va barqaror kreditlash dasturlarini rivojlantirish orqali yashil loyihalarga investitsiyalarni jalb qilish. Davlat tomonidan subsidiyalar va soliq imtiyozlarini joriy etish orqali ekologik loyihalarining rentabelligini oshirish va xalqaro moliyaviy institutlardan imtiyozli kreditlar jalb qilish.

Greenwashing xavfini kamaytirish. ESG hisobotlarining mustaqil audit tizimini joriy qilish va kompaniyalar hisobotlarini real natijalar bilan taqqoslash. Barqarorlik sertifikatlari va xalqaro standartlarga mos keluvchi audit tizimini yaratish. Jamoatchilikni ESG bo'yicha xabardor qilish va noto'g'ri axborot tarqatish bilan bog'liq qonunchilikni kuchaytirish.

Ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlash. ESG bo'yicha moliyaviy hisobotlarni ochiq va ommaviy ravishda e'lon qilish majburiyatini joriy etish. Korxonalar va investorlar o'rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish uchun maxsus platformalar yaratish.

Blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish orqali ESG investitsiyalarining shaffofligini ta'minlash. Raqamli moliyaviy texnologiyalarni ESG bozoriga integratsiya qilish. Fintech kompaniyalari va banklar tomonidan raqamli yechimlarni ESG investitsiyalariga moslashtirish. Blokcheyn va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib, ESG moliyaviy mahsulotlarining monitoringini avtomatlashtirish. ESGga oid big data tizimlarini rivojlantirish va investorlar uchun risklarni aniq baholash imkoniyatlarini yaratish

3. O'zbekiston Sharoitida Barqaror Moliyaviy Mahsulotlar

O'zbekistonda barqaror moliyaviy mahsulotlar rivoji quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda:

- **Yashil obligatsiyalar** – hukumat ekologik loyihalarni moliyalashtirish uchun maxsus qimmatli qog'ozlar chiqarishni rejalashtirmoqda.
- **Bank sektorida ESG kreditlari** – ekologik va ijtimoiy mas'uliyatga asoslangan kredit mahsulotlari ishlab chiqilmoqda.
- **Islomiy moliyalashtirish** – foizsiz moliyalashtirish tamoyillariga asoslangan mahsulotlar orqali barqaror iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash.
- **Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik** – Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi kabi tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish.
- **Mahalliy investorlarni jalb qilish** – barqaror investitsiyalar uchun mahalliy biznes vakillari va tadbirkorlarni rag'batlantirish.

Tavsiyalar

Barqaror moliyalashtirish O'zbekistonda iqtisodiy barqarorlik, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

- ESG mezonlariga asoslangan investitsiya dasturlarini ishlab chiqish;
- Barqaror moliyaviy mahsulotlarni tartibga soluvchi qonunchilik bazasini yaratish;
- Bank va moliya institutlarining barqaror kreditlash tizimini kengaytirish;
- Xalqaro tajribani o'rganish va joriy qilish;
- Raqamli moliyaviy texnologiyalarni ESG tamoyillariga muvofiq joriy etish;
- Barqaror moliyaviy savodxonlikni oshirish uchun o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

Xulosa

Barqaror moliyaviy mahsulotlar moliya sohasida inqilobiy o'zgarishlarni amalga oshirish imkoniyatini yaratmoqda. O'zbekiston bu borada katta salohiyatga ega bo'lib, to'g'ri strategiyalar orqali ekologik va ijtimoiy muammolarni hal qilish bilan birga, moliyaviy barqarorlikni ham ta'minlashi mumkin. Barqaror moliyalashtirishning joriy etilishi mahalliy va xalqaro investorlar uchun jozibador bo'lib, iqtisodiy taraqqiyotga katta hissa qo'shadi.

